

آذربایجانجا سۆز بۆلۈمۈ و

فونولوژیک یازی

göz

g	ö	z
söz	*giz	göl
*töz	*gez	gön
*möz	gez	göy
*höz	*gaz	*göz

باشقا سۆزلەر، دقیق مەنادا کۆنکرت و فیزیکی سۆزلەر سایی و نۆمۇ فیر محدود و مۆج اولماسا نامەین دیر. حال بو کی، طبقە لئیش مجرد فونولرین - یعنی مەنا مەیزی اولان سۆزلرین سایی و نۆمۇ هر دیلده محدود و مەین دیر. دنیادا هر دیل مەین فونم سیستمینە مالک دیر. مثلاً s.i.a. و یا m فونولری دیللرین چۆخوندان مەشاهدە ائدیلمیر، آما ö (مثلاً gör) i (مثلاً giz) و یا انگلیسجه دە اولان θ (مثلاً think) هر دیلده یو خدور.

۱-۲ - فونولوژیک یازی. بین الملل فونتیکی جمعیتی (API) ۱۸۸۸ -نجی ایله ایلیک دفعه اولاراق دنیا دیللرینین تلفظونو ثبت ائتمک اوچون بین الملل فونتیکی الفباسینی مەین ائتدی. فونتیکی چیلر، فونولوژی متخصصلری و دیلچیلیگین دیگر ساحه لرینین هاملری او زاماندا بری مختلف دیللرین تلفظونو یازی یا کوچورتک اوچون (بعضی دگیشیکلیکلرله بیرلیکده) مەین الفبادهن استفاده ائدیلمیر. بو الفبا دئدیگیمیز کیمی فونولوژیک یوخ، فونتیکی ماهیتلی دیر. اوندای بعضی حرفلر و نشانه لرله یاتاشی مەین اشاره لر و هاملترده مەین اولونوشدور. مثلاً بیر سسین اوزون اولدوغونو گۆسترک اوچون اوست - اوسته قویولان ایکی نقطه (a, e) اشاره سیندن استفاده اولونور.

البته هر جور یازی حقیقی تلفظون بیر نۆج مجرد لئیش هکسیدیر و حقیقی تلفظون مەنکس ائله یه بیلیمز. بونولا بئله بو مجرد لئیش مەنکس درجه لری واردیر. دقیق یازی (narrow transcription) تلفظون دایا چۆخ تفرعاتینی گۆستریر. گنیش یازی (broad transcription) ایسه اونو بیر آز دایا همومیلشیدیر و مجرد لئیش یازی دان بیر آز دایا مجرد و همومی اولان یازی ایسه فونولوژیک (phonemic phonological) یازی دیر. بو یازی سیستمین سادە جه او سسلر و خصوصیتلر قید اولونورکی، مەنا باخیمیندان اهمیتلی و مەیز رول اویناییرلار. مثال اوچون آذربایجانجا دایا اۆچ جور سسی واردیر: الف، ئون، صاملتردن اول و یا سونرا گلن دیل اوچو - دیش نوهُو [t] مثلاً [ütü] ütü؛ ب، آرخا صاملتردن قاپاق و یا سونرا گلن دیل - دیش آرخاسی نوهُو [t]؛ مثلاً [at] و ج. هجانین باشیندا گلن "نفسلی" نوهُو [t]؛ مثلاً [tar]. دقیق فونتیکی یازی دایلاکه بو نۆملرین اوچون دایلاکه قید ائتمک لازمدیر. گنیش فونتیکی یازیدا اولنلرین سایی ایکی یه ائندیره رک سادە جه [t] و [t̥] سسلرینی قید ائتمک اولار. فونولوژیک یازیدا ایسه هر اوچ نۆمۇنە هوضینه سادە جه /t/ حرفیندن استفاده ائتمک کانی دیر. چۆنکی

۱- گیرییش. بو مقاله دن مەصد اولار آذربایجان تورکجه سینین سس قورولوشو، دئمه لی اساساً اونون صانت لرینی و صامت لرینی. فونولوژی ("واچنا سلیق") باخیمیندان مذاکره ائتمک، ائله جه ده سس قورولوشونون فونولوژیک یازیمی (phonological transcription) مسئله سینى آیدینلاشدیرماقا چالیشماتدان عبارت دیر.

۱-۱ - سس و فونم. دیلده بعضی داتیشیق سسلری کلمه لرین مەنلارینی بیر - بیریندن آیریر. مثلاً تاش (qaş) و تان (qan) سوزلرینده [ش] و [ن] سسلری، بو ایکی کلمه ده کی مەنا فرقینی مەین ائدیر (او بیرى سسلر یعنی q و a هر ایکی سوزده ده بیر دیر). بعضی سسلر ایسه بو خصوصیتە مالک دگیل، یعنی اولار مەنا باخیمیندان تعیین ائدیچی دگیلر. مثلاً کاملاً (kamilen) سوزونده کی ایلیک k سسینی هم آرخا (یومشاق) داماق (velar)، مەده ئون (برک) داماق (palatal) و دیلین تماسی ایله تلفظ ائتمک اولار. k سسی بیرینجی حالدا کنگره، ایکینجی حالدا ایسه کیشی کلمه سینین ایلیک سسینه او خشایا جاتدیر. بو ایکی سس، یعنی k سسینین بو ایکی نۆمۇ البته بیر - بیریندن فرقلی دیر. فقط هم کاملاً سوزونده، مەده [ک] سسینه صاحب اولان دیگر سوزلرده بوسسی هانسی نۆمۇدا تلفظ ائله سک ده، اونون مەناسی دگیشمز. دیلشاسلیقتا مەنا فرقینه سبب اولان سسلره فونم (phonem)، بو خصوصیتە مالک اولمایان سسلره ایسه سادە جه سس (phone) دئییلمیر. فرض ائدهک یوز نفر آذربایجانلی (حتی هین شهردن اولان یوز آذربایجانلی) هین کلمه نئ، مثلاً قایی سوزونو تلفظ ائتسه لر بو تلفظلر دقیق و علمی اولاراق، خصوصی جهازلارلا تدقیق ائدیلسه، بو تلفظ طرز لرینین مۆج بیرى کاملاً بیر - بیرینه بنزه مەیه جکدیر. حتی بیر نفر بئله بیر کلمه نی اون دفعه تلفظ ائده رسه - دقیق مەنادا - هر دفعه باشقا تلفظ طرزى میدانا چیخا جاتدیر. آما بیز بوتون بو حال لاردا بو فرق لره باخمایاراق او کلمه نی باشا دوشوب هین مەنانی دوشونه جگیک، چۆنکی بوتون بو تلفظ طرز لری (اولناردا کی سسلر نه قدر بیر - بیریندن فرقلی اولسادا) هین فونم لره، هین فونم ترکیبینه و هین وورقو و تونلاما (intonation) خصوصیتلرینه مالک دیرلر. بس دئیمک اولارکی، سس (phone) کۆنکرت، "حقیقی" و بیر دفعه لیک، فونم ایسه مجرد و سیستماتیک بیر پدیده دیر. باشقا سۆزله بیر کلمه نین (ویا جملە نین) حقیقی، کۆنکرت و سسلردن تشکیل اولونان تلفظونو یازی ایله (حرف لر و اشاره لر ایله) یا مۆج عکس ائتدیرمک اولماز و یا بونون اوچون اوقدر هلامت و اشاره یه احتیاج واردیرکی، اونون اوخونماسی هاراداسا غیر ممکن دور. آما هر فونمی مەین بیر نشانه و یا حرف ایله گۆسترک اولار. باخمایاراق کی، اونون دقیق، کۆنکرت و مەین شرایطا کئیندا "رئال" تلفظونۇ نجه دیر. مثلاً گۆز (göz) سوزونده کی اوچ فونمین هر بیرینی مختلف شکلرده تلفظ ائده بیلرک، آما بو فرق لره باخمایاراق کلمه نین مەناسی ثابت قالیر. آتماق فونولرین بیرینی بئله باشقا بیر فونم لره دگیشدیرسک، باشقا مەنانی و یا مەناسیز کلمه لر اورتایا چیخار (مەناسیز سوز لرین تابا قیندا *مەنامتی قویولموشدور):

بو سسین معین کلمه‌ده بو ویا دیگر نوعدده تلفظ ائدیلمه‌سی معنادا دگیشیکلیک میدانا گتیرمز. بئله دقیق تلفظ وئرمک دیلچی‌لر اوچون مهم اولاییلر فقط گونده‌لیک و فیر - اختصاصی دیل احتیاجلارینا جواب وئرمک اوچون فونولوژیک یازیدان استفاده ائتمک داها عملی و آساندیر. مختلف دیل‌لرین الفبالای بو ویا دیگر درجه‌ده فونولوژیک یازیدان اوزاق ویا اونا یاضین دیرلار. مثلاً فونمی آلمانجادا dt & dth شکلینده، فارسجادا [ت] و [ط] حرف‌لریله گوستریلیر. فونم - حرف موازنتی‌نین بیر او قدر محکم اولمادیقی الفبالادا (مثلاً فارسجا، عربجه، انگلیسجه) نسبتاً دقیق تلفظو گوسترمک اوچون چوخ حالدا فونتیکی ویا فونولوژیک یازیدان استفاده ائتمک لازم اولور. بیزیم بورادا نظرده توتدو فوموز، دقیق فونتیکی یوخ، فونولوژیک یازی دیر.

شبهه یوخدورکی، "دقیق" ویا هئج اولماسا "گئنیش" فونتیکی الفبا، موردلرده (اوجهلده فونتیکی لغتلرده، رادیو - تلویزیون ویا تئاتر اوچون دیکتورلوق و دوزگون تلفظ درس‌لرینده، ائله‌جه‌ده دیلچیلیک بحثلرینین بعضی ساحه‌لرینده) استفاده اولونماسی لازم اولان بیر وسیله اولاییلر. آنجاق داها عمومی و گئنیش استفاده اوچون فونتیکی الفبا نسبتاً مرکب، چتین و همده لزومسوز دور. عمومی استفاده‌ده مهم اولان جهت سوزلرین معناسی‌نین دوز چیخماسی و باشتا مفوملارلا تاریشماسیدیرکی، بو مقصدده فونولوژیک یازی خدمت ائدیر. "هر فونمه بیر حرف" پرنسیپینه اساسلانان فونولوژیک یازی، تلفظون دقیق تفرعاتی‌نی بیلدیرمه‌سه‌ده، سوزلرین معناسی‌نی عکس ائتدیرمک قابلیتینه مالک اولماقلا یاناشی پراتیک و ایشله‌دیلمه‌سی آسان اولدو فو اوچون عمومی استفاده‌یه داها مناسب دیر.

۱-۳ - ایشلدیلن قرارداری حرفلر. بو مقاله‌ده آذربایجانجانین فونولوژیک یازیسینی گوسترمک اوچون ایشتلدیگیمیز حرف سیستمی اساساً تورکیه تورکجه‌سی‌نین لاتین الفباسینا اساسلانیر، اما اوندان بیر آز فرقلنیر. بئله‌کی، تورکیه تورکجه‌سینده اولدو فو کیمی :

Ana.	a	nal	n
bol	b	on	o
Geyran	c	ön	ö
Qul	ç	pul	p
demir	d	rol	r
ferç	f	sabun	s
göl	g	şal	ş
heyran	h	tel	t
il	i	un	u
qız	ı	ütü	ü
Jale	j	vezir	v
Kül	k	yaş	y
lale	l	zay	z
men	m		

حرفلری بیزیم ایشتلدیگیمیز الفبا‌دا وار دیر. اما g ساده‌جه [غ] اوچون ایشلدیلیر :

g مثلاً boğaz

(بو حرف تورکیه تورکجه‌سینده بعضاً y مثلاً ekmeği بعضاده تابا‌تکی صائتی اوزاتماق اوچون ایشلدیلیر: sağ).

e حرفینی بیز ساده‌جه آچیق، اینجه و دوز ئون صائت (فتحه) اوچون ایشلدیلیرک :

e مثلاً el (فارسجا: دست)

قاپالی، اینجه و دوز ئون صامت (کسره) اوچون ایسه e علامتیندن استفاده ائدیلیرک :

ė مثلاً ėl (فارسجا: تبار، مردم)

بوندان باشتا

q مثلاً qohun

x " " xala

' (آپوستروف) " " me'na

حرفلرینده ده استفاده ائدیلیرک. بو قراردادی حرفلرین انتخابیندا ساده‌جه عملی‌لیک، آسانلیق و پروگماتیک معیارلار نظرده توتولموشدور. اولارین هامیسینی تورکیه تورکجه‌سینین یازی ماشین‌لاری، کامپیوترلر و چاپ سیستم‌لرینده تاپماق اولار (اورادا ساده‌جه بویوک B یوخدور). فتحه اوچون او جهندن e و کسره اوچون ė سئچیلیمیشدیرکی، آذربایجانجادا فتحه (e) ان چوخ، کسره (ė) ایسه ان آز ایشلدیلن صائتلردن دیر (بو قراردادی حرفلر سیستمی دکتر حمید نطقتینین "وارلیق" مجله‌سی‌نین ۱۳۶۴ -نجو ایل بیرگه ۱-۲ نمره‌سینده‌کی مقاله‌سینده تید ائتدیگی علامت لره‌ده ویغوندور).

۲- آذربایجانین فونم سیستمی.

دیل‌لرین سس قورولوشونو تحلیل ائده‌رکن ایلك مرحله‌ده اولارین فونم سیستمی (یعنی مانسی فونملرین موجود اولدو فو)، فونملر آراسیندا ممیز رول اوینایان خصوصیتلر (distinctive features) مابئله فونملرین ترکیبی، فونولوژیک پروسه‌لر آراسیندا فونملرین دگیشمه‌سی، مورفولوژی (صرف) قاعده‌لرینه گوره میدانا گلن دگیشیکلیکلر و فیره تدقیق ائدیلیلر. باشتا سوزله داها سطحی و بیر نوع قراردادی اولان یازی مسئله‌سینه کئچمه‌دن قابتاق دیلین سس قورولوشونو و ان اول اونون فونم سیستمینی مطالعه ائتمک گرکدیر. آنجاق معین بیر دیله مانسی سسین فونم دگری داشیییب - داشیما‌دیگی علم اهلی آراسیندا مباحثه‌یه و مختلف تفسیرلره سبب اولاییلر. بئله‌کی، مثلاً فارس دیلینده بعضی منبعه‌لر ey ترکیبینی قوشا صائت (diphthong)، باشتالاری ایسه e صائتی ایله y یاریم - صامتینین ترکیبی ساییر. بو سببدن بعضاً ائله اولورکی، بیر مولف معین بیر دیله فونملرین ساینی ۳۰، دیگر مولف ایسه اوندان داها آز ویا داها چوخ کیمی گوستریر.

بیز آذربایجانجا‌یله رابطه‌ده بئله مباحثه‌لرین و مذاکره‌لرین قاپیسینی آچیق بوراخماقلا بیرلیکده آذربایجان تورکجه‌سینده ۳۳ فونمین (۹ صائت و ۲۴ صامت فونمی) موجود اولدو فوندان حرکت ائده‌رک آذربایجان فونم سیستمینی قیساسجا مذاکره ائتمک ایسته‌ییریک.

۱-۲ - صائتلر. آذربایجانجانین صائت فونملرینی اولارین تلفظی‌ثری و شکلینه گوره بئله گوسترمک اولار :

	آرخا		ئون	
	گیرده	دوز	گیرده	دوز
یوکسک	u	u	ü	i
اورتا	o	o	ö	e
آلچاق				ė

Ⓐ	böl bil	Ⓘ	sın sin
	göl gel		sın sen
	göl gül		cır cür
	söz sız		sın sön
	böl bal		qıl qal
	döy duy		qlş quş
	böl bol		yıx yox
	böl bél		sın sén

Ⓤ	dul dil	ⓐ	bol bil
	un en (en)		ol el
	duz düz		kol kül
	un ön		ol öl
	quş qlş		qol qıl
	nur nar		sol sal
	un on		on un
	un én(en)		bol bél

Ⓔ	bél bil
	él el
	béz büz
	sél sal
	én un
	bél bol
	bél böl
	sén sın

بو مثالاری قید ائتمکدن متصد اونو گوسترمکدیرکی، موضوع - بحث صائتلر (مثلاً ü) همین سس محیطینده باشقا صائتلرله عوض ائدیلمیگی زامان (مثلاً ü) اوچون وئردیگیمیز مثال لار، بو موضلمه، معنا دگیشیکلیگینه باعث اولور. بو جهتدن سایدیغیمیز ۹ صائتی نوم حساب ائتمک و مقبول بیر یازیدا اولنلارین هر بیرینی اوچون خصوصی بیر حرف معین ائتمک لازم دیر. بورادا ایکی مسئلهیه، اوزون و قوشا صائتلر مسئله سینه توخونماق واجب دیر:

الف. آذربایجانجادا - بیر چوخ دیلده اولدوغو کیمی - اوزون و قیسا صائتلر واردیر (مثلاً [qañ] اما [qa:nun]). داها دوغروسو بعضی صائتلر معین شرایطده قیسا، باشقا شرایطده ایسه اوزون تلفظ ائدیلیلر. گوره سن صائتلرده اوزون - قیسا فرقی - فونولوژیک اهمیت مالکدیرمی؟ یعنی اولنلارین اوزون و یا قیسا نوملرینی آیری - آیری صائتلر کیمی گورمک لازیم دیر؟ باشقا سوزله گوره سن اوزون - قیسا فرقی سوزلرین معناسینی فرقلندیریرمی و بو فرقی مقبول بیر فونولوژیک یازی دا

ج ۱ - صائتلرین فونتیکی جدولی

(بورادا ئون و آر خا خصوصیتلری دیل - داماق تماسینین یئرینی، یوکسک ورتا - آچاق خصوصیتلری دیلین و همین زاماندا چنه نین یوکسک لیک به سینی و دوز - گیرده، یا خود دا دوداتلانمایان - دوداتلانان و صیتلری دوداتلارین نومونو افاده ائدیر).
بئله لیکله آذربایجانجادا صائت نوملرینین ممیز خصوصیتلرینی پوشکیلده سترمک اولار:

	i	e	e	ü	ö	ı	a	u	o
آر خا	-	-	-	-	-	+	+	+	+
یوکسک	+	-	-	+	-	+	-	+	-
آچاق	-	+	-	-	-	-	-	-	-
گیرده	-	-	-	+	+	-	-	+	+

ج ۲ - صائتلرین ممیز خصوصیتلری

(بورادا + مربوطه خصوصیتین موجود اولدو فونو، - اوزون موجود مادیفینی گوستریر. هم "یوکسک"، همده "آچاق" خصوصیتلری ورتا" خصوصیتلی نوملری معین ائتمک اوچون درج ائدیلمیش دیر. به لی مثلاً "فونمینین هم یوکسک، همده آچاق اولماسی اونون "ورتا" رخا"، "گیرده" و یا "دوداتلانان" خصوصیتلرینده ایسه اولنلارین یینی گوسترمگه احتیاج یوخ دور. طبیعی دیرکی، "گیرده" خصوصیتیندن صد، او فونمین دوز دوداتلانان تلفظ ائدیلمیگی گوستریر و یا آر خا مربوطه نمین ۴ فونو خصوصیتینه صاحب اولدو فونو افاده ائدیر).
مثالار:

Ⓘ	dil del	ⓐ	men min
	biz büz		gen gün
	din dön		sen sön
	sindi sındı		sen sın
	dil dal		bend band
	dil dul		qem qum
	sil sol		bey boy
	bil bel		el él

Ⓤ	üz üz	ⓐ	sal sil
	göl gel		dam dem
	göl gül		kal kül
	cür cır		bal böl
	yün yan		qal qıl
	düz duz		qaş quş
	sür sor		qaç qoç
	büz béz		sal sél

سس تور و لوشو.....

گوستریله سی لازیمدیر می؟

آذربایجان دیلچیلری (مثلاً دمیرچی زاده و کاظم اوف) بو باره ده بیر سبیرینه ضد تکرار ایره لی سورموشلر اصلینده بونو ادها ائتمک اولارکی، بوگونکو آذربایجانچانین "ئوز" لغت خزینه سینه متعلق اولان کلمه لرده کی صائتلرین هامیسی قیساسدیر (مثلاً qız, biz, buz at, el, él) آتجان خصوصاً نارسجاده و هرجه دن دیلیمیزه داخل اولان سوزلرده کی i ə u صائتلری، متعلق اولدو قتلاری دیل لرده اوزون تلفظ ائدیلدیکلری حالدا، بیزده ده - خصوصاً تحصیلی انسانلار - اولاری هینا اوزون تلفظ ائدیلیلر (مثلاً a:zad, qa:dir). علی الخصوص ساده اهالی آراسیندا کی عمومی تمایل بو اوزون صائتلری آذربایجانچانین شریطینه اویغونلاشدیر اراق قیساسا تلفظ ائتمکدیر. بو تمایل بعضی (علی الخصوص چوخ ایشلدیلن) سوزلرده عمومی لشمیش و تلفظ قاعده سینه چئوریلیمیشدیر، بئله کی، مثلاً بیز اراق تیق سی: m, pul بوخ pu: l، دئییریک، بو پرو سه نین تطعی نتیجه مه دیگی سوزلرده هر ایکی تلفظ نومه (مثلاً eziz, ezi: z). باشقا سوزلرده ایسه بو صائتلرین قیسا تلفظو قریبه سسلنیر و قبول ائدیلمز (مثلاً sa: bit - şabit xalis - xalis). بوندان باشقا کیپله شن حلقوم (اودلاق) صامتیندن (ع، همزه) اول گن قیسا صائتلرده اوزون تلفظ ائدیله بیلر (مثلاً me' lum - me: lum). بو حاللاردا کیپلشن حلقوم صامتی تلفظ ائدیلمز. قوشا صائتلرین عضو اولان ایلك سسده، قوشا صائت ساده لشهرک اوزون تلفظ اولونا بیلر (مثلاً nowruz - no: ruz). دوژدور، a: san - asan کیمی نادر مثال لاری نظرده توتار ساق، صائتلرده اوزون - قیساسا فرقینین فونولوژیک اهمیته مالک اولدو فونو، مثلاً اوزون و قیساسا سسینین آیری - آیری فونملر اولدو فونو ادها ائده بیلرک . آتجان بو کیمی نادر مثال لار، فیکریمیزجه، عمومی قاعده نی پوز اچاق اعتبارا مالک دگیلدیر و هر حالدا اوزون قیساسا فرقینین فونولوژیک یازی دا قید اولونماسینا احتیاج یوخدور. آتجان، بونا باخمایاراق، مثلاً xalis سوزونو قیساسا ایله (xalis) اوخوماق اوچون خصوصی فونتیق لغتلری هانسی صائتلر اوزون اوخونماسینین داهه دوفر و اولدو فونو قید ائتمه لیدیر لر .

۱۱ صائتینین تلفظو کیپیدیر، آتجان بورادا دو داتلار و دیل، هاوا آخیمینین آفرین ائشیکینه چیخماسینا داهه چوخ مانعه توره دیر . آذربایجانچایا گلینجه بعضی دیلچیلر (او جمله دن دمیرچی زاده و حسین اوف)، هر حالدا داهه چوخ موجود املا سیستمینی نظرده توتاراق، یعنی موضوع بحث ترکیبلرین صائت + صامت شکلینده یازیلدیغی ملاحظه سی ایله (سوق sövq، اووچو ovçu) دیلیمیزده قوشا صائتلرین موجود اولدو فونو قبول ائتمیلر . باشقا دیلچیلر ایسه (مثلاً حسین اوف) قوشا صائتلرین آذربایجان دیلینده ئوزلرینی بوتوو فونملر کیمی یوخ، ایکی فونمین بیرلشمه سی کیمی گوستردیگی فکرینده دیر لر .

بعضی موللنلرین (مثلاً آخوندوف) ائله جه ده بیزیم ئوز لاپراتووار تحقیقاتیمیزین گوستردیگی کیمی، آذربایجانچادا قوشا صائتلرین موجود اولدو فو هینی حقیقتدیر . بعضی مثال لار :

اگلمک [eyleşmek] تولاماق [towlamaq]
 [öyrenmek] ئویرنمک [növbe] نوبه
 اویناماق [oynamaq] اولاد [owlad]

تایتارماق [qaytarmaq] نوروز [nowruz]
 اما بو مقاله ده قوشا صائتلرین دیلیمیزده موجود اولوب اولمادیغی یوخ، اولارین مستقل فونم تشکیل ائدیپ ائتمه دیگی موضوع بحث دیر . گوره سن قوشا صائتلری فونولوژیک یازی دا نئجه گوسترمک گرکدیر؟ بیزیم فیکریمیزجه مثلاً W حرفیندن استفاده ائده رک ow ویا öw قوشا صائتینین دقیق فونتیق تلفظونو گوسترمگه احتیاج یوخدور . بیز بو کیمی ترکیبلرین هامیسی صائت + صامت ترکیبی اولاراق یازا بیلرک (ov, öv, ey, éy, ey, éy) . اما تلفظ ائدرکن اولارین ایکیتیجی عضو "آراسس" (glide) کیمی تلفظ ائدیله بیلر، بونون ان مهم سببی اودور کی ow - öw ویا öv - öw تقابل لری معنا دگی شیکلیگینه سبب اولماز و هر ایکی حالدا کلمه لرین عین معناسی دوشونولور . دئمه لی بیز قوشا صائتلری، ساده لیک و عملی لیک ملاحظه سی ایله - صائت + صامت ترکیبی اولاراق یازیب اوخویاندا مثلاً هم owl (ویا owl) هم ده owl (ویا owl) شکلینده تلفظ ائده بیلرک . بوتون بو توضیحلردن سونرا دئییه بیلرک کی، آذربایجانچانین دو ققوز صائت فونمی وار :

i-i-é-e-ü-ü-o-ö-a
 آذربایجانچانین سس تور و لوشو نظریندن مقبول بیلر فونولوژیک یازی بوتون بو فونملری بیلر بیر سبیرینه قاریشدر مادان گوسترمه لیدیر . (آردی وار)

(منبعلر مقاله نین سونوندا ئوریله جکدیر) .

هاشیق پری.....

پری می، خلق آرا لوشام باجی،
 گیمسه نین کیمسه یه نه احتیاجی،
 بلخ و بخارانین، هندی خراجی،
 زرخنداناسیه خاللار اویناشیر .

بوچ دونیاسنده بیریارانان هانی؟
 گون به گون آرتیر دین شوکت و شانی .
 تغلیسین ساغ الی سردارین جانی
 ویران قویوب دافستانی، نئیه دین؟

فلک، ائتدین تاج و تختینی تاراج،
 نوکر، نایب خانمانین نئیه دین؟

ژنرال میرزاجان بگ مدد او فون و فاتی هاشق پریه درین
 تاثیر ائله بیلر بو شعرلری دونیا خطابا
 میرزاجانین و فاتی مناسبیله سویله بیلر :

او فلکدیر کونون بئری داغلیان،
 ازل شاد ائله ییب سونرا آغلیان،
 سینه سیندن شعر و کتاب باغلیان،
 صاحب هوش، گوهر کانی نئیه دین؟

دونیا، سنین اعتبارین یوخ ایمیش،
 بیلر خبر وئر میرزاجانی نئیه دین؟

الکیمیش فریدون بگ گوچرلینین "آذربایجان ادبیاتی" کتابینین
 بیرینجی جلدی، باکی ۱۹۷۸ ختیجی ایل، "علم" نشریاتی .